

ELS DIES I LES EDATS DE LA VIDA

Enric Iborra

Kenneth Quinn va assenyalar en *The Catullan Revolution*, un dels llibres de capçalera de Gabriel Ferrater, que la representació literària de l'experiència, per intensa que siga, pot resultar més fascinant per a un autor que la mateixa experiència.¹ Ho era per a Ferrater? En la nota que va escriure al final de *Da nuces pueri*, hi afirmava que entenia «la poesia com la descripció, passant de moment en moment, de la vida moral d'un home ordinari, com ho sóc jo»² i, una mica més avall, hi afegia que «quan escric poesia, l'única cosa que em preocupa i em costa és de definir ben bé la meva actitud moral».³ La definició o descripció d'una actitud moral apareix estretament lligada en *Les dones i els dies* a la reutilització d'alguns tòpics de la tradició literària com una manera d'aprofundir-hi. Al mateix temps, això posa en un primer pla la qüestió de la representació literària de l'experiència humana. De fet, alguns dels poemes més coneguts de Ferrater es poden llegir com una revisió crítica de certs tòpics literaris.

Com ara els lligats a la reflexió sobre el pas del temps. Xavier Macià i Núria Perpinyà recordaven en *La poesia de Gabriel Ferrater* que el tractament d'aquest motiu en *Les dones i els dies* «es formula en dos marcs espacials diferents que es relacionen recíprocament: en el microcòsmic, en què la seva representació és donada per les diferents edats de l'home; i en el macrocòsmic, en què la seva representació és regulada pel cicle solar».⁴ El pas de les estacions i dels diferents moments del dia s'ha fet servir des de les literatures més antigues com una metàfora de les edats de la vida humana. En la poesia catalana moderna n'hi ha dos exemples paradigmàtics: *Els fruits saborosos* de Josep Carner, un retaule de les edats de la vida, en què cada una es relaciona analògicament amb una estació de l'any i un fruit, i les «Cançons de la roda del temps», de

---

¹ Kenneth QUINN: *The Catullan Revolution*. Ann Arbor Paperback, The University of Michigan Press, Don Mills, Canada, 1971, p. 70.

² Gabriel FERRATER: *Da nuces pueris*. Empúries, Barcelona, 1987, p. 73.

³ Gabriel FERRATER: *Da nuces pueris*, p. 74.

⁴ Xavier MACIÀ i Núria PERPINYÀ: *La poesia de Gabriel Ferrater*. Edicions 62, Barcelona, 1986, p. 77.

Salvador Espriu, incloses en el seu llibre *El caminant i el mur*, en aquest cas el pas del temps ve marcat pel cicle solar del dia.

L'analogia entre el pas del dia o de les estacions per a referir-se al transcurs de la vida conté una dissonància, però, un tret que desmenteix en part la justesa de la relació analògica: els humans són criatures d'un sol cicle. Després de l'hivern ve la primavera, però després de la vellesa –de l'hivern– no tornen a recomençar el joc des de la joventut. Cada edat de la nostra vida és la primera i l'última, com constatava Catul: «El sol es pot pondre i tornar a sortir; però nosaltres, una vegada s'ha post el nostre breu dia, hem de dormir una sola nit perpètua.»⁵ Horaci va reprendre aquests versos en la seua oda setena del llibre quart, el poema més bell de la literatura antiga segons el filòleg anglès A.E. Housman:

T'ho diu l'any, t'ho diu l'hora que ens pren la llum clara del dia:
no esperis res d'immortal.

Remeten els freds amb els zèfirs; l'estiu, que estalona
la primavera, se'n va
quan escampa els seus fruits la tardor generosa, i de pressa
torna el repòs hivernal.

Les minves del cel, tanmateix, aviat les arreglen les llunes:
quan a nosaltres l'ocàs
ens porta amb Eneas el recte, i amb Tul·lus i amb Ancus,
ombres i cendra som ja.⁶

Gabriel Ferrater al·ludeix a aquest punt en un dels poemes de *Les dones i els dies*, «El ponent excessiu», per a posar en qüestió el tòpic de la posta de sol com a metàfora del final de la vida:

Aquest sol que menstrua no es vol pondre.
Mira la folla roja com rebutja
el llençol de muntanya que l'acotxa.
Un altre dia exagerat. Un altre
dia se't mor cregut que el seu color
no tornarà mai més.

---

⁵ CATUL: *Poemes*. A cura d'Antoni Seva. Quaderns Crema, Barcelona, 1999, p. 67.

⁶ Jordi CORNUDELLA: *Les bones companyies*. Galàxia Gutenberg / Cercle de Lectors, Barcelona, 2010, p. 239.

El sol es pon com si fos l'última vegada, com si el seu cicle no hagués de recomençar. Per això és exagerat, excessiu. Ho és, així mateix, com a figura literària per a referir-se a la vida de l'home, perquè aquesta també té, com el cicle solar, un caràcter recurrent. Mentre vivim, els dies se succeeixen per a nosaltres.

Hi ha tres poemes de *Les dones i els dies* els títols dels quals al·ludeixen a tres nivells del cicle solar del dia: «Punta de dia», «A mig matí» i «Hora baixa». Contra la tradició del *topos*, Ferrater no els fa servir com a símbol d'una etapa o edat de la vida. Tots tres es poden considerar com unes anotacions *au jour le jour*, ancorades en el present del poeta, com si fossen les entrades d'un dietari.

El matí, l'albada, se sol relacionar dins de la tradició poètica amb el moment en què s'han de separar els amants, que no és el cas de «Punta de dia». O actua com una metàfora del començament de la vida, de la joventut, o de l'inici d'alguna etapa o d'algun canvi, acompanyada d'una invocació ritual al *carpe diem*, com fa Espriu en la «Cançó d'albada»:

No deixis res
per caminar i mirar fins al ponent.
Car tot, en un moment,
et serà pres.

En «Punta de dia», en canvi, s'hi expressa un sentiment de decepció, perquè el *nou* dia no és més que un *altre* dia, una repetició de l'anterior: «sé que res no en sortirà que no / fos ahir en mi desconsoladament». La frustració davant el dia que comença apareix amplificada amb dues imatges esplèndides: la mà del nen que simula amagar alguna cosa valuosa «per / irritar els seus germans» i la del «pinyol / tot salivat, pelat de polpa, fora nit», una imatge del jo poètic en encarar el nou dia. Aquesta última es podria interpretar, com assenyalen Macià i Perpinyà, en el sentit que el poeta ha perdut la força i l'impuls de la joventut, privat d'energia vital perquè ja ha estat tota consumida.⁷ El pinyol tot salivat, per tant, seria una imatge de l'entrada en l'edat madura, que no en la maduresa. El poema, però, subratlla des del primer vers el pas rutinari dels dies i, per extensió, de la vida humana: «La nit que se me'n va, una altra nit...» Si el poema no al·ludeix a la joventut o a l'adolescència, en tot cas expressa una actitud adolescent: l'estat d'espera del gran esdeveniment, quan la vida començarà de veres, ara sí, per a nosaltres. És una actitud que s'arrossega al llarg de la vida més del que alguns estan disposats a reconèixer.

---

⁷ Xavier MACIÀ i Núria PERPINYÀ: *La poesia de Gabriel Ferrater*, pàg. 87.

D'aquests tres poemes, «A mig matí» és el que més admetria de ser considerat com una al·lusió a l'entrada en la maduresa, aquest mot insidiosament ambigu. Soc partidari, però, de llegir-lo com una variació de «Punta de dia». Com en aquest, hi ha un moviment del pas de la nit al dia, fins a la culminació en el migdia. L'arribada del sol al punt màxim simbolitza el moment clau en què la vida revela el seu significat. Però aquest moment de clarividència i plenitud comporta, paradoxalment, una visió impenetrable i desconcertant, que fa de la vida una realitat estranya:

i ho veurem tot, i tot enllà
d'espais de claredat, impenetrables
com el cristall. Tot manifest, direm:
ho has volgut tu, t'ho has buscat tu, de nit,
i no et volies creure que la vida
se't faria ignorada, més que el son.

El pas del temps ha revelat al poeta el que ell s'havia negat a admetre: la certesa que no és possible arribar a l'autèntic significat de la nostra existència, «que la vida / se't faria ignorada, més que el son». Per tant, la saviesa –la maduresa– que suposadament proporciona el pas del temps és inútil, perquè no la podem connectar amb la nostra vida personal.

De tota manera, la conclusió a què s'arriba en els tres últims versos expressa més una crítica que un sentiment de decepció. El vers clau és l'antepenúltim: «ho has volgut tu, t'ho has buscat tu, de nit, / i no et volies creure que la vida / se't faria ignorada, més que el son». El desengany implica un engany previ: la convicció –la pressuposició– que la vida humana té un sentit i una finalitat. Donem per descomptat que no hauria de ser absurda, que hauria de tenir un sentit més o menys gratificant. Ara bé, per què hauria de tenir-lo? Per això, aquest desengany «t'ho has buscat tu».

Finalment, en «Hora baixa», i torne a cedir la paraula a Xavier Macià i Núria Perpinyà, es «presenta la separació dels amants per desig exprés de l'estimada, la qual anteposa les obligacions laborals a l'amor. El jo poètic, altrament, anteposa, infructuosament, la passió de l'amor, o, millor, una actitud de *carpe diem* que, tanmateix, no pot dur a terme».⁸ Com en «Punta de dia» i «A mig matí», hi ha una expectativa decebuda. «Hora baixa» enllaça directament amb «A mig matí» com una altra variació sobre la impossibilitat d'acordar vida i consciència moral. Aquesta última no aconsegueix traçar «la gràcia, / per sempre, d'una línia / més precisa que el viure / (trèmul, i massa al dia)».

---

⁸ Xavier MACIÀ i Núria PERPINYÀ: *La poesia de Gabriel Ferrater*, p. 125.

En tots tres poemes es repeteix la referència a la nit. En «Punta de dia» la paraula *nit* obri i tanca el poema; en «A mig matí» apareix en l'antepenúltim vers: «ho has volgut tu, t'ho has buscat tu, de nit». En «Hora baixa», en un encavalcament: «(la nit / se'ns tira més a sobre)». La nit, en oposició al dia, remet a l'espai de la subjectivitat, que no s'acorda mai del tot ni amb el pas del temps –dels dies–, «trèmul, i massa al dia», ni, sobretot, amb la cara diürna del dia, lligada a la repetició i a la rutina i, alhora, a l'estranyesa i l'alienació.

Pel que fa a les edats de la vida, només l'adolescència és rememorada amb detall en «In memoriam», el poema que obri *Les dones i els dies*. Encara que el títol indica que es tracta d'una etapa clausurada, el poeta es reconeix en el passat de l'adolescent que va ser. En altres ocasions, en canvi, el record d'un episodi o altre del seu passat li provoca un sentiment d'estupor. És la mala memòria –així es titula un dels poemes del llibre–, no la falta de memòria, sinó la memòria negativa, que posa en dubte o desmenteix el manteniment d'una identitat personal al llarg del temps.

La representació literària del pas del temps a partir de l'analogia entre les edats de l'home i el cicle solar, comporta una ambigüïtat o una duplicitat entre el caràcter cíclic, recurrent, i el desenvolupament lineal amb principi i final. Aquesta duplicitat de vegades es resol com a imbricació o encavalcament entre etapes vitals clarament separades en el temps, que no s'han clausurat, que continuen actuant en l'actitud moral de la persona i la compliquen, en un equilibri inestable entre memòria i oblit. És el tema central en alguns dels poemes centrats en la reflexió sobre el pas del temps, com ara «Aniversari» i «Floral». El falsejament del passat per part de la memòria és només una de les cares de la problemàtica moral que es planteja en el primer. Hi ha també la incapacitat de connectar amb el propi passat, de reconèixer en la pròpia vida una mena de fil conductor i no una juxtaposició de fets que, simplement, *han passat*. O de trencar-hi del tot, perquè l'oblit, o allò que en diem *oblit*, continua actuant com un «caliu d'inquietud». El passat s'arrossega inacabat, pendent, com una anotació que guardem a la butxaca, cada vegada més rebregada:

Ja l'any quaranta dels meus anys
jeu fosc a dues carboneres,
ribotat. El munt d'encenalls
se l'han partit la marmanyera
memòria, la mentidera,
i l'oblit, el drapaire mut.
L'una en farà curtes fogueres,
l'altre, caliu d'inquietud.

Els versos cinquè i sisè de «Floral» al·ludeixen també a un aniversari: «Vaig fer / trenta anys, que també em semblen prematurs». De nou, la inquietud, el sentiment de desajustament entre el que en podríem dir el temps cronològic –el cicle solar– i el *tempo* personal.